

POSTUPCI ZA PREVOĐENJE FRAZEMSKIH KONSTRUKCIJA (NA PRIMJERU ODABRANE RUSKE I HRVATSKE JEZIČNE GRAĐE)**

Suvremena frazeološka istraživanja u europskim okvirima najvećim su dijelom posvećena frazemskim konstrukcijama (FK). U ovom radu predmet su zanimanja upravo takve višerječne jedinice koje se nalaze na sučelju leksikona i gramatike, mogu biti idiomatične ili ne moraju, a predstavljaju plodno tlo za proučavanje shematiziranosti, produktivnosti te ograničenja koja utječu na popunjavanje praznih mjesta (eng. *slots*) u sastavu FK i na njihovu upotrebu u jeziku. Iako je broj istraživanja FK iz različitih aspekata u posljednje vrijeme konstantno u porastu, kontrastivna istraživanja iz translatološke perspektive još su nedovoljno istražena. Cilj je ovoga rada stoga pokazati moguće postupke za njihovo prevođenje u rusko-hrvatskom međujezičnom prostoru. Teorijski okvir, odnosno prikaz postupaka za prevođenje FK, temelji se na klasifikaciji Mone Baker za prijevod frazema iz 1992. godine.

Ključne riječi: frazemske konstrukcije, translatologija, postupci za prevođenje, ruski jezik, hrvatski jezik.

Recent research on phraseology in Europe largely focuses on phraseme constructions (PCs). In this paper, we analyse such multiword expressions situated at the interface between lexicon and grammar, which may or may not be idiomatic. These expressions provide fertile ground for studying schematisation, productivity, and the constraints that influence slot filling and their use in language. Although the number of research papers on PCs from various linguistic perspectives has been steadily increasing, contrastive research from a translational perspective remains underexplored. Therefore, the aim of this paper is to present possible procedures for translating PCs from Russian into Croatian. The theoretical framework, specifically the procedures for translating PCs, is based on Mona Baker's 1992 classification for the translation of idioms and fixed expressions.

Keywords: phraseme constructions, translation studies, translation techniques, Russian, Croatian.

* <https://orcid.org/0000-0002-8313-5757>

** Ovaj rad je nastao u okviru institucionalnoga istraživačkog projekta Frazemske konstrukcije u korpusu hrvatskih komedija (FraKonKomHR) (581-990-1002) Filozofskog fakulteta u Zagrebu koji financira Europska unija – NextGenerationEU.

1. Uvod

Polazište ovog istraživanja smješteno je u okvir međunarodne znanstvene suradnje unutar COST akcije CA22115 pod nazivom *A Multilingual Repository of Phraseme Constructions in Central and Eastern European Languages (Phra-ConRep)*. Temeljni cilj navedene akcije, koja okuplja oko sto pedeset stručnjaka iz petnaestak zemalja Srednje i Južne Europe, jest izrada sveobuhvatnoga višjezičnog repozitorija frazemskih konstrukcija. U metodološkom smislu, projekt se oslanja na njemački i ruski kao polazišne jezike (eng. *pivot languages*), dok jezični korpus obuhvaća širok spektar ciljnih jezika: sve slavenske jezike (hrvatski, bosanski, srpski, crnogorski, slovenski, makedonski, bugarski, češki, slovački, poljski i ukrajinski) te mađarski, albanski i turski. Izravni poticaj za osmišljavanje specifičnoga nacionalnog istraživanja proizašao je iz sudjelovanja u znanstvenom i stručnom radu spomenute COST akcije. Riječ je o projektu, financiranom u okviru Nacionalnog plana oporavka i otpornosti (NPOO), pod naslovom *Frazemske konstrukcije u korpusu hrvatskih komedija (FraKonKomHR)*. Jedan od doprinosa tog projekta izrada je specijaliziranoga računalnog korpusa hrvatskih komedija snimljenih u razdoblju od 1991. do 2025. godine. Osim izrade računalnog korpusa koji će biti u slobodnom otvorenom pristupu, primarni cilj projekta je izrada baze hrvatskih frazemskih konstrukcija ekstrahiranih iz analizirane audiovizualne građe. Takva je baza prvenstveno namijenjena unaprijeđenju glotodidaktičkih procesa u poučavanju hrvatskog kao drugog i stranog jezika, pri čemu se planira klasifikacija frazemskih konstrukcija prema stupnjevima jezične kompetencije definiranim u Zajedničkom europskom referentnom okviru za jezike (ZEROJ).

Struktura ovoga rada osmišljena je tako da se nakon uvodnog dijela rada uspostavlja teorijski okvir unutar kojeg se razmatraju temeljne postavke konstrukcijske gramatike, s posebnim osvrtom na pojam *konstrukcije* kao neraskidivog spoja oblika i značenja. Na temelju tog okvira precizno se definiraju ostali ključni lingvistički pojmovi nužni za razumijevanje ove tematike. Potom slijedi dio rada posvećen pojašnjavanju kriterija za utvrđivanje međujezične ekvivalentnosti pri prevođenju frazemskih konstrukcija, pri čemu se uzimaju u obzir strukturne, semantičke, stilističke i pragmatičke varijable. Najvažniji dio rada čini komparativno-kontrastivna analiza postupaka prevođenja frazemskih konstrukcija, koja se prikazuje na reprezentativnim primjerima iz dvaju genetski srodnih slavenskih jezika – ruskog i hrvatskog. Kada je to nužno, donose se primjeri njemačkih frazemskih konstrukcija u svrhu pojašnjenja pojedinog postupka prevođenja budući da u višjezičnom repozitoriju u nastanku u okviru COST akcije njemački služi kao polazišni jezik, a ruski i hrvatski su ciljni jezici. U tom se središnjem dijelu rada kontrastivnim pristupom analiziraju postupci prenošenja frazeoshematskih

potencijala iz izvornika u ciljni jezik. Rad završava sintezom dobivenih spoznaja i razmatranjem perspektiva za daljnja istraživanja.

2. Konstrukcijska gramatika: temeljne postavke

Konstrukcijska gramatika jedan je od *uporabno utemeljenih modela jezika* (eng. *usage-based models of language*).¹ Ti modeli zapravo su lingvističke teorije koje strukturu i organizaciju jezika temelje na stvarnoj upotrebi. Osvještavajući činjenicu da govornici komuniciraju u specifičnim kontekstima, u okvirima uporabno utemeljenih modela jezika ističe se da učestalost, obrasci i iskustvo oblikuju lingvističko znanje, umjesto oslanjanja na apstraktna, urođena pravila. O konstrukcijskoj gramatici može se govoriti kao o skupu raznorodnih pristupa, tj. raznim „konstrukcijskim gramatikama“ (Katunar 2021: 40). Ono što objedinjuje raznorodne konstrukcijske pristupe jest svijest o potrebi nadogradnje i prilagodbe postojećih gramatičkih opisa zbog njihove ograničenosti u opisu i tumačenju jezične građe (ibid.). Generativne teorije pretpostavljaju jezičnu sposobnost unutar opće spoznaje koja objašnjava univerzalne strukture, odnosno principe i parametre koji određuju gramatički karakter određenog jezika. Tako govornik zapravo treba usvojiti minimalan skup znanja, što čini minimalistički program. S druge strane, teorije temeljene na upotrebi općenito, a posebno kognitivna gramatika, pretpostavljaju da jezik gradi konvencionalni inventar jedinica (uključujući one koje prenose gramatičke obrasce) na koje se govornik može osloniti i kombinirati ih za komunikaciju. Taj inventar jedinica temelji se na slušanju i korištenju jezika te kroz upotrebu postaje ukorijenjen (Langacker 1987).

Dok se leksikon i gramatika, dvije temeljne sastavnice jezika, u generativnim i srodnim pristupima promatraju kao dvije odvojene sfere, konstrukcijska gramatika je suvremeni pristup koji naglasak stavlja na zajednička obilježja leksikona i gramatike, odnosno u prvi plan stavlja *kontinuum leksikona i gramatike*.² D. Katunar u svojoj znanstvenoj monografiji iz 2021. naslovljenoj *Konstrukcije na razmeđu leksikona i gramatike* govori o razmeđu, odnosno o granici, međi, prijelaznoj točki na kojoj se nalaze konstrukcije koje se u znanstvenoj literaturi najčešće definiraju kao: „konvencionalna, naučena sparivanja oblika i značenja“ (Goldberg 2013: 15 prema Katunar 2021: 41). U konstrukcijskoj gramatici se

1 Izraz *uporabno utemeljeni* (eng. *usage-based*) skovao je Ronald Langacker u kontekstu kognitivne gramatike, prvi put artikuliran u njegovoj knjizi *Foundations of Cognitive Grammar* iz 1987., gdje je tvrdio da se jezične strukture oblikuju pomoću cijelog niza komunikacijskih iskustava, a ne na temelju idealiziranih apstrakcija. https://grokipedia.com/page/Usage-based_models_of_language (pristupljeno 27. 1. 2026.)

2 Premisa o kontinuumu leksikona i gramatike potječe još od R.W. Langackera (*Foundations of Cognitive Grammar, Vol. I, Theoretical Prerequisites*, 1987).

gramatika ne tumači kao puki skup pravila za tvorbu rečenica i fraza, a leksikon kao popis leksičkih jedinica za kombiniranje pomoću zadanih pravila. Odbacuju se temeljna misao generativne gramatike o postojanju dubinske i površinske strukture rečenice. Dakle, sintaksa se ovdje smatra monostratalnom. Jedna od ključnih premisa konstrukcijske gramatike jest ta da su konstrukcije ustrojene u mrežu konstrukcija, pa se tako istražuju mreže međuleksičkih i unutarleksičkih odnosa i značenja.

Službeni početak konstrukcije gramatike je 1988. godina i vezan je za objavljivanje studije *Regularity and Idiomaticity in Grammatical Constructions: The Case of 'Let Alone'* autorskog trojca s Kalifornijskog sveučilišta u Berkleyju Charles Fillmore, Paul Kay i Mary Catherine O'Connor. U tom se radu po prvi put pojavljuje termin *konstrukcija* kao gramatička i značenjska jedinica na temelju njezinih sintaktičkih i semantičkih idiosinkratičnosti, odnosno obilježja koja se ne mogu izvesti iz općih pravila gramatike. Kada je riječ o konstrukcijskoj gramatici, nezaobilazno je ime Adele Goldberg i to zato što je autorica u svojim radovima objavljenim 90-ih godina prošloga stoljeća oblikovala i nadogradila postavke konstrukcijske gramatike koje su udarili Fillmore i sur. (1988) u spomenutom radu o konstrukciji *let alone*.

Konstrukcije su jezični entiteti različitih razina složenosti, a budući da ih se tumači kao spojeve oblika i značenja, mora se pretpostaviti i posebna razina konstrukcijskih predodžbi (Katunar 2021: 65). Katunar objašnjava da bi *konstruktikon*³ *trebao biti razina reprezentacije konstrukcija u jezičnom sustavu koja nadmašuje razinu leksikona jer uključuje potpuno shematisirane konstrukcije. U ovom radu dalje se nećemo baviti tom razinom reprezentacije konstrukcija, već ćemo u sljedećem dijelu rada ukazati na odnos konstrukcija i frazema.*

2.1. „Susret“ konstrukcijske gramatike i frazeologije

Alexander Ziem u svom tekstu iz 2018. godine naslovljenom *Construction Grammar meets Phraseology: eine Standortbestimmung* tvrdi da su frazemi bili pokretačka sila za konstrukcijsku gramatiku, a i danas su idiomatične jedinice jednako tako predmet proučavanja u konstruktivističkim studijama. Ziem drži da je idiomatičnost općenito pokretačka sila u jeziku te da je konstruktivistički pogled na jezik motiviran pretpostavkom kako nepravilne sintaktičke konstrukcije i semantička idiomatičnost čine veći dio jezika. Upravo je zato „susret“ konstrukcijske gramatike i frazeologije toliko važan, a teme koje su od zajedničkog zanimanja za frazeologiju i konstrukcijsku gramatiku prema Ziemu (2018) su: stupanj idiomatičnosti; kognitivna ukorijenjenost (eng. *entrenchment*, njem. *kognitive Verfestigung*) kao učinak, odnosno posljedica učestalosti upotrebe; stvaranje obrazaca i shematičnost; stabilnost i varijabilnost.

3 Za više o pojmu *konstruktikon* i odnosu konstrukcija i leksikona vidi (Katunar 2021: 63–71).

Termin *frazemske konstrukcije* (FK) na lingvističku scenu uvodi Dmitrij Dobrovol'skij 2011. godine u radu naslovljenom *Phraseologie und Konstruktion-sgrammatik*. Dobrovol'skij (2011: 114) ih definira kao sintaktičke modele uključene u jezični sustav, a u govoru se realiziraju kao *konstrukti*, odnosno to su FK popunjene konkretnim jezičnim materijalom. Fiksni elementi FK nazivaju se *sidra* (eng. *anchors*), prazna mjesta koja treba popuniti u govoru su *slotovi* (eng. *slots*), a elementi koji popunjavaju slotove su *popunjivači* (eng. *fillers*).

Kao što je često slučaj u lingvistici, i ovdje se može govoriti o terminološkom pluralizmu. U američkoj tradiciji takvi se višerječni spojevi često nazivaju *sintaktičkim idiomima* (eng. *syntactic idioms*),⁴ a Anna Vladimirovna Pavlova i Marija Leonardovna Alekseeva (Павлова, Алексеева 2022: 55) navode još i sljedeće termine iz ruskojezične literature: *frazeoshema* (Melikjan 2013), *sintaktičke šablone* (Jakubinskij 1986), *frazeošablone* (Fleischer 1982), *sintaktički frazemi* (Mel'čuk 1995; Iomdin 2006), *sintaktički frazeologizmi* (Veličko 1996), *frazemske konstrukcije* (Baranov, Dobrovol'skij 2013). Pavlova i Alekseeva se u tom radu odlučuju za termin *синтаксические фразеологизмы-конструкции* (dosl. sintaktičke frazemske konstrukcije). Osim navedenih termina iz ruskojezične literature, postoji još jedan dominantni termin u angloameričkoj literaturi uz već spomenuti *syntactical idioms*, a to je *constructional idioms* (Booij 2002; Taylor 2012).

Značajke frazemskih konstrukcija su: polielementnost, reproduktivnost, ustaljena sintaktička struktura, idiomatičnost i popunjavanje u govoru. Ako izostane jedna od navedenih značajki, određeni višerječni spoj prestaje biti frazemska konstrukcija.

Kao ilustrativni primjer navest ćemo jednu rusku i jednu hrvatsku FK: *Он и в Африке N s konstruktima*, odnosno realizacijama u govoru: *Женщина – она и в Африке женщина*. (dosl. *Žena je i u Africi žena.*), *Деньги – они и в Африке деньги*. (dosl. *Novac je i u Africi novac.*). Navedena ruska FK ima značenje 'netko ili nešto se ne mijenja, zadržava svoje osobine i kvalitete svugdje i uvijek', a u slučaju navedenih konstrukata riječ je o ženi, odnosno novcu koji zadržavaju svoje osobine i kvalitete. Hrvatska ilustrativna FK *N' je N'' za siromašne* znači da je 'netko ili nešto (N') zamjena za neki luksuz ili metaforu uspjeha, visokog društva ili glamura (N'') koji si prosječan čovjek (ili barem srednja klasa) može priuštiti', a kao oprimjerenja te hrvatske FK navodimo njezine sljedeće konstrukte: *Opatija je Monte Carlo za siromašne; Jelena je naša Carrie Bradshaw za siromašne*.

4 Usp. Nunberg, Geoffrey, Ivan A. Sag & Thomas Wasow. "Idioms". *Language* 70/3, 1994: 491–538.

3. Kriteriji za određivanje ekvivalentnosti pri prevođenju frazemskih konstrukcija

Uspostavljanje relacija ekvivalentnosti, što je osnovni zadatak jedne od pet radnih skupina u okviru ranije spomenute COST akcije *PhraConRep*, čiji je cilj izrada višejezičnog repozitorija frazemskih konstrukcija, provodi se imajući na umu sljedeće translatološke rakurse: a) formalnu/strukturnu korespondenciju, b) semantičku adekvatnost, c) funkcionalno-stilsku usklađenost i d) učestalost upotrebe. Formalna korespondencija precizniji je termin za podudarnost strukture jezičnih jedinica u polazišnom i ciljnom jeziku iz perspektive teorije prevođenja. Semantička adekvatnost naglašava prijenos značenja iz izvornog u ciljni jezik. Funkcionalno-stilska usklađenost upućuje na to da stil ima svoju funkciju koju treba zadržati u prijevodu na ciljni jezik, a učestalost upotrebe znači da određena jezična jedinica treba biti frekventna u upotrebi, odnosno da je izvorni govornici određenog jezika prepoznaju i često upotrebljavaju.

4. Postupci za prevođenje frazemskih konstrukcija

Polazeći od prethodno utvrđenih kriterija za uspostavljanje ekvivalentnosti frazemskih konstrukcija (FK), u ovome se poglavlju analiziraju konkretni translatološki postupci. Metodološki okvir analize oslanja se na klasifikaciju postupaka za prevođenje frazema Mone Baker (1992: 85–93; usp. Pavlović 2015: 88–92), koja obuhvaća sljedeće modalitete:

- upotrebu postojećeg frazema slične forme i sadržaja;
- upotrebu postojećeg frazema sličnog sadržaja, a različite forme;
- parafrazu;
- potpuno izostavljanje frazema;
- doslovan prijevod izvornog frazema;
- kompenzaciju.

Slijedom navedene klasifikacije, u radu se predlaže analogna taksonomija prilagođena specifičnostima frazemskih konstrukcija. Predložena taksonomija dopunjuje se jednom dodatnom kategorijom, uočenom tijekom rada na višejezičnom repozitoriju, a to je: upotreba jezičnog izraza srodnog sadržaja koji nema obilježja frazemske konstrukcije. Važno je naglasiti da se u ovom radu ne navodi konkretan broj frazemskih konstrukcija jer je naša polazišna točka upravo spomenuta klasifikacija Mone Baker, a ilustrativni se primjeri crpe iz dvogodišnjeg iskustva uključenosti autorice u rad na prevođenju frazemskih konstrukcija u okviru COST akcije *A Multilingual Repository of Phraseeme Constructions in Central and Eastern European Languages (PhraConRep)*. Nadalje, uz analizu adekvatnih rješenja, u zaključnom se dijelu kritički razmatraju i primjeri nea-

dekvatnih translatoloških rješenja, odnosno semantičko-pragmatičkih otklona u prijevodu.

4.1. Upotreba postojeće frazemske konstrukcije slične forme i sadržaja

Upotreba postojeće FK slične forme i sadržaja znači da je u ciljnom jeziku pronađena FK jednakog ili sličnog leksičkog sastava, što se ponajprije odnosi na sidra u sastavu FK. Dakle, riječ je o strukturnim i semantičkim korespondentima FK u polazišnom i ciljnom jeziku. Kao ilustraciju za ovaj postupak navodimo rusku FK *если X, тогда Y* i njezin hrvatski korespondent *ako X, onda Y*⁵ u značenju 'netko ili nešto ne opravdava svoj ugled ili nije dobar u svom zadatku, profesiji, položaju ili ulozi, odnosno nije sposoban ispuniti ih'. U nekim kontekstima to može značiti da netko ili nešto ne odgovara osobinama koje mu se pripisuju ili koje si sam pripisuje. Također može značiti da netko ili nešto u svojoj biti ne odgovara vanjskom dojmu, procjeni druge osobe ili mišljenju koje o tome vlada. Ironija, skepticizam, pa čak i nezadovoljstvo ili ogorčenje izražavaju se usporedbom, predstavljenom u obliku složene rečenice s uzročnom klauzulom. Struktura složene rečenice samo je maska za apsurdnu usporedbu: 'N' se može pripisati svojstvo 'P' u istom stupnju u kojem se N" može pripisati svojstvo P", odnosno ni u jednom stupnju, budući da N" očito nije P".⁶

Konstrukti navedene FK u dvama promatranim jezicima su: *Если это называется любовь, то я тогда королева Елизавета!* (dosl. *Ako je to ljubav, onda sam ja kraljica Elizabeta!*); *Ако је то умјетност, онда сам ја Мојсије.*

Korpusnom pretragom ove FK u dvama analiziranim jezicima može se konstatirati da postoji strukturna predvidljivost, s jedne strane, i ekspresivna fleksibilnost, s druge strane: dok X-slot obično uvodi evaluativni prijedlog, Y-slot ostvaruje ironičnu samoidentifikaciju putem hiperbole, humora ili kulturne reference.

Navest ćemo i jedan primjer FK koja na strukturnoj i semantičkoj razini na prvi pogled upućuje na potpunu korespondenciju, no primjenom kriterija učestalosti upotrebe i stilističke obilježenosti gubi status ekvivalenta. Riječ je o hrvatskoj FK N_{nomSg} *svih* N_{genPl} (primjerice, *pitanje svih pitanja*). Iako u ruskom jeziku postoji strukturno analogna FK N_{nomSg} *всех* N_{genPl} (primjerice, *вопрос всех вопросов*), njezina izrazita stilistička markiranost (uzvišeni stil) u ruskom jeziku

- 5 Detaljnije se o ovoj frazemskoj konstrukciji i rezultatima korpusnolingvističkog istraživanja može pročitati u studiji u postupku objavljivanja Ivane Filipović Petrović i Branke Barčot pod naslovom *A corpus-based study on the usage and variability of the phraseme construction* ako X, onda Y / wenn X, dann Y in *Croatian and German* koja je predstavljena na konferenciji *Europhras 2025: Phraseology and communication – Formulaic language in communication* u Aarhusu, Danska.
- 6 Navedena definicija značenja preuzeta je iz repozitorija GitHub u kojem se trenutno izrađuje višejezični repozitorij frazemskih konstrukcija u okviru COST akcije. Definicija je na njemačkom jeziku, a ovdje je donosimo u vlastitom prijevodu na hrvatski.

prijeći njezinu upotrebu kao potpunoga translatskologskog ekvivalenta u neutralnim kontekstima. Stoga se kao adekvatniji funkcionalni ekvivalent u ruskom jeziku izdvaja FK različite formalne strukture – *всем* N_{datPl} N_{nomSg} (primjerice, *всем вопросам вопрос*), koja bolje odgovara komunikacijskom statusu hrvatskog izvornika.

4.2. Upotreba postojeće frazemske konstrukcije sličnog sadržaja, a različite forme

Upotreba postojeće FK sličnog sadržaja, a različite forme znači da u ciljnom jeziku postoji FK sličnog značenja koja ima drukčiju strukturu nego izvorna FK. Primjerice, ruska FK N_{nomSg} N_{datSg} *рознь* s konstruktom *Женитьба женитьбе рознь* (dosl. *Svaki brak je drukčiji*). Značenje je navedene FK sljedeće: ‘negacija identiteta dvaju objekata, radnji ili svojstava sažetih istom riječju; tvrdi se da dva objekta opisana identično mogu imati različita svojstva; upućuje se na kontradikciju između jezika i stvarnosti’. U hrvatskom jeziku postoji FK različite forme, ali sličnog sadržaja. Dakle, riječ je o semantičkom ekvivalentu koji, doduše, nije formalni korespondent: N_{nomSg} *i* N_{nomSg} *nije isto* ili *nije/nisu svaki/svaka/svako/svi* $N_{\text{nomSg/Pl}}$ *isti/ista/isto* s realizacijom u govoru: *Stres i stres nije isto; Nije svako vino isto*.

4.3. Parafraza

Ako u ciljnom jeziku ne postoji FK sličnog značenja (bilo slične, bilo različite forme), jedno od translatskologskih rješenja je parafraza. Svrha je ovoga postupka izraziti semantički potencijal izvorne FK upotrebom drugih jezičnih sredstava, čime se osigurava prijenos značenja unatoč gubitku specifične forme FK. U svojstvu primjera ovdje može poslužiti prijevod rečenice iz Goetheovog djela *Reineke Fuchs* u kojoj se pojavljuje ranije spomenuta FK, ali se ovdje donosi na njemačkom jeziku N_{nomSg} *der* N_{genPl} (konkretno je riječ o konstrukt *der Schatz der Schätze*, dosl. *blago svih blaga*): *Wirst du die Schoenste mich preisen und mir den Apfel erteilen, Sollst du des herrlichsten Schatzes auf dieser Erde dich freuen. Gib mir den Apfel, du sollst des griechischen Koenigs Gemahlin, Helena mein ich, die schoene, den Schatz der Schaetze besitzen*. U prijevodu na ruski ta se FK prenosi parafrazirano: *Признай меня самой прекрасной, и я награжу тебя воистину бесценным сокровищем: тебя полюбит красивейшая из женщин — Елена Прекрасная!* U prijevodu na ruski dolazi, dakle, do gubitka FK i njezine zamjene imenskom sintagmom u koju se uključuje evaluativni pridjev *бесценный* (hrv. neprocjenjiv).

S obzirom na to da je u okviru spomenute COST akcije njemački jezik postavljen kao polazišni jezik, navedena se problematika može dodatno ilustrirati njemačkom FK *und ob X!*. Na semantičko-pragmatskoj razini ta se FK primjenjuje za intenziviranje iskaza, pri čemu njezina funkcija varira od izražavanja snažne sumnje ili neslaganja s prethodnim kontekstom do eksplicitne afirmacije

i pojačane potvrde. Upotreba navedene FK očituje se u konstrukt *Und ob der schwul ist.* (dosl. *Itekako da je homoseksualac.*). Analiza ruskog prijevoda ukazuje na primjenu strategije parafraze (*Ясное дело, голубой.*), kojom se nastoji očuvati pragmatička snaga izvornika. Iako ruski ekvivalent ne zadržava specifičnu formu izvorne FK, on upotrebom diskursnoga markera (*Ясное дело*, dosl. *Jasna stvar*) uspješno prenosi značenjsku jezgru i visok stupanj govornikove uvjerenosti.

4.4. Potpuno izostavljanje frazemske konstrukcije

Potpuno se izostavljanje FK ne preporučuje jer se time gubi na stilu i ekspresiji. Međutim, ako je neka FK teško prevodiva ili se pak njezinim neprenošenjem u ciljni jezik ne događaju značajniji gubici, tada se prevoditelj odlučuje za taj translatološki postupak kao rješenje.

Navedeni se postupak može pokazati na primjeru njemačke FK (N_{nomSg} der N_{genPl}) (primjerice, *der König der Könige*) u književnom predlošku Georga Ebersa *Kleopatra*. U njemačkom izvorniku rečenica glasi: *Ist das Herz dieses schwärmerischen Knaben, dem es doch einmal einfallen könnte, nicht nur ›der König der Könige‹ heißen zu wollen, ernstlich für die Barine entbrannt, wie schweres Unheil kann daraus entstehen!* U ruskom prijevodu evidentna je svjesna omisija navedene FK: *Если сердце мечтательного мальчика не на шутку затронуто, это может привести к самым печальным последствиям.* Ovakvim je zahvatom rečenica u ciljnom jeziku semantički sažeta, ali je pritom lišena specifične retoričke figure koja u izvorniku služi karakterizaciji lika i naglašavanju njegova statusa.

4.5. Doslovan prijevod izvorne frazemske konstrukcije

Kao što sam naziv postupka sugerira, riječ je o doslovnom prijevodu FK koja u ciljnom jeziku nominalno ne postoji, ali je u prijevodu razumljiva i funkcionalno prihvatljiva. Kao i kod doslovnog prevođenja frazema, postoji mogućnost da se doslovno prevedeni višerječni izrazi s vremenom ustale u ciljnom jeziku. Kao ilustracija navedenog postupka doslovnog prevođenja može poslužiti njemačka FK *X hin oder her* (primjerice, *Wünsche hin oder her*) koja u doslovnom prijevodu na hrvatski glasi: *Želje tamo-amo*. Konstrukt izražava irelevantnost i obično ima koncesivno značenje ('neovisno o X'). Često govornik želi izraziti da je ravnodušan prema sadržaju skrivenom iza X.

4.6. Kompenzacija

Za adekvatnu ilustraciju i analizu kompenzacije kao translatološkog postupka pri prijevodu FK nužna je detaljn(ij)a analiza konteksta, odnosno diskursa koji prethodi jedinici kao i konteksta koji slijedi nakon nje. Budući da dostupni podaci nisu omogućili uvid u šire kontekstualne segmente, detaljnija metodološka razrada i empirijska verifikacija navedenog postupka u ovom radu izostaju.

4.7. Upotreba jezičnog izraza srodnog sadržaja koji nema obilježja frazemske konstrukcije

Uz šest postupaka koji se temelje na klasifikaciji Mone Baker iz 1992. godine, donosimo još i sedmi postupak te time zaključujemo naš prijedlog klasifikacije za prevođenje FK. Riječ je o postupku upotrebe jezičnog izraza srodnog sadržaja koji nema obilježja frazemske konstrukcije, ali je sadržajno podudaran. Primjerice, hrvatska FK formulaičnog zapisa *PronDEM N'nom od N''gen* s konstruktima poput *ovo smeće od čovjeka* ili *ta ljenčuga od knjižničarke* u ruskom jeziku nema formalnog korespondenta, ali se zato semantičkim adekvatom može smatrati ruski višerječni spoj dviju uzastopnih imenica povezanih (ili nepovezanih) spojnicom: *эта лентяйка-библиотекариша* ili *эта лентяйка библиотекарша* (dosl. *ta ljenčuga knjižničarka*).

5. Zaključna razmatranja i perspektive daljnjih istraživanja

Provedeno istraživanje potvrđuje kompleksnost prevođenja FK, čija specifična narav zahtijeva visoku razinu lingvističke kompetencije i translatološke osvijешtenosti. Koliko je prevođenje FK zahtjevno svjedoče i primjeri netočnih (krivih) prijevoda. Tako, primjerice, pronalazimo da je njemački konstrukt *Gründe über Gründe* (FK: *N über N*) u hrvatskom doslovno preveden kao *razlozi nad razlozima*, a značenje je u analiziranom kontekstu zapravo kvantitativno, što navedeni prijevod na hrvatski ne sugerira. Stoga je iznimno važno promišljati o postupcima za prevođenje ovih višerječnih jedinica koje prevoditelji najprije lingvistički trebaju osvijestiti kako bi ih u idućem koraku mogli u tekstu uočiti, a potom na ispravan način i adekvatno prenijeti u ciljni jezik i kulturu. Važno je prilikom prevođenja FK razmišljati o formi i o sadržaju, odnosno uzimati u obzir strukturnu korespondenciju i semantičku adekvatnost. Jednako je tako važno i da se na temelju korpusnih podataka provjeri njihova frekventnost u upotrebi, a prevoditelj bi jednako tako trebao i pružiti informaciju o tipičnom popunjavanju slotova unutar FK (također na temelju korpusnih podataka) kako bi se prenijele i vrijedne kulturne informacije. Upravo bi sve navedene informacije trebale sadržavati studije o FK koje su u posljednje vrijeme u porastu u zapadnoj Europi.

Ovaj je rad imao za cilj prikazati postupke za prevođenje FK s obzirom na to da se tek kontrastivno-komparativnom metodom mogu uočiti razlike na bilo kojoj od razina (strukturnoj, semantičkoj, stilističko-pragmatičkoj i razini učestalosti upotrebe). S druge strane, manjak translatološke senzibiliziranosti na ove višerječne sklopove, koji najčešće imaju evaluativnu funkciju, postoji velika

šansa da se oni neće (sasvim) točno prenijeti u ciljni jezik, što u konačnici rezultira prijevodima lošije kvalitete.

Buduća istraživanja trebala bi biti usmjerena na sustavnu primjenu korpusne lingvistike u analizi FK. Neophodno je na temelju opsežnih korpusnih podataka verificirati učestalost upotrebe određenih konstrukata te istražiti pravilnosti u popunjavanju slotova unutar same FK. Takav pristup omogućio bi precizniju detekciju kulturnih informacija i specifičnih ograničenja koja su ključna za primjenu i izradu suvremenih glotodidaktičkih i translatoloških pomagala u obliku konstruktikona. S obzirom na porast studija o FK u zapadnoj Europi, uključivanje navedenih parametara u buduća istraživanja pridonijet će unaprjeđenju prevoditeljske prakse. Ovaj rad bio je pokušaj djelovanja i doprinosa upravo u tom smjeru.

Citirana literatura:

- Baker, Mona. In *Other Words: a Coursebook on Translation*. London: Routledge, 1992.
- Dobrovol'skij, Dmitrij. *Phraseologie und Konstruktionsgrammatik*. [In:] A. Lasch, A. Ziem (eds.) *Konstruktionsgrammatik III. Aktuelle Fragen und Lösungsansätze*. Tübingen: Stauffenburg, 2011, 110–130.
- Katunar, Daniela. *Konstrukcije na razmeđu leksikona i gramatike*. Zagreb: FF press, 2021.
- Langacker, Ronald W. *Foundations of Cognitive Grammar, Vol. I, Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press, 1987.
- Pavlova, Anna. „Äquivalenz bei Übersetzung von Phrasem-Konstruktionen“ [In:] A. Gondek, A. Jurasz, A. Kamińska, P. Staniewski, J. Szczek (eds.) *Interkulturelles und Interdisziplinäres in der Phraseologie und Parömiologie II*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2024, 159–178.
- Pavlova, Anna. „*It is what it is: Phraseme Constructions Repository*.“ [In:] F. Casadei, S. E. Koesters Gensini (eds.) *I fraseologismi schematici. Questioni descrittive e teoriche*, Roma: Aracne. 2024, 197–214.
- Pavlović, Nataša. *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam international d.o.o., 2015.
- Ziem, Alexander. „Construction Grammar meets Phraseology: eine Standortbestimmung“. *Linguistik online*, vol. 90, núm. 3, 2018, 3–19 <https://www.redalyc.org/pdf/6645/664573474002.pdf> (pristupljeno 27. 4. 2026.).
- Баранов Анатолий Н., Дмитрий О. Добровольский. «Об одном классе фразеологизмов в русском языке (фразеологизмы-конструкции)». *Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 6: Языкознание*. № 3., 2023, 130–139.
- [Baranov Anatolij N., Dmitrij O. Dobrovol'skij. „Ob odnom klasse frazeologizmov v ruskom ázyke (frazеologizmy-konstrukcii)“. *Social'nye i gumanitarnye nauki. Otečestvennaâ i zarubežnaâ literatura. Seria 6: Ázykoznanie*. № 3., 2023, 130–139]

Павлова, Анна В., Мария Л. Алексеева. «Синтаксические фразеологические конструкции: теоретическое осмысление в аспекте двуязычной лексикографии». Филологический класс 27/2, 2022, 52–67.

[Pavlova, Anna V., Mariâ L. Alekseeva. „Sintaksičeskie frazeologičeskie konstrukcii: teoretičeskoe osmyslenie v aspekte dvouâzyčnoj leksikografii”. Filologičeskij klass 27/2, 2022, 52–67]

Бранка Барчот

ПРИЕМЫ ПЕРЕВОДА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ КОНСТРУКЦИЙ (НА МАТЕРИАЛЕ ИЗБРАННОГО РУССКОГО И ХОРВАТСКОГО ЯЗЫКОВОГО МАТЕРИАЛА)

Резюме

Современные фразеологические исследования в европейском контексте в основном посвящены фразеологизмам-конструкциям (ФК). В данной работе предметом исследования являются именно такие многословные единицы, находящиеся на стыке лексики и грамматики. Они могут быть как идиоматичными, так и неидиоматичными, и представляют собой плодотворную почву для изучения схематизации, продуктивности, а также ограничений, влияющих на заполнение пустых позиций (слотов) в составе ФК и на их употребление в языке. Несмотря на то, что число исследований ФК в различных аспектах в последнее время постоянно растёт, контрастивные исследования с переводоведческой перспективы всё еще остаются недостаточно изученными. Таким образом, цель данной работы – продемонстрировать возможные способы их перевода в русско-хорватском межъязыковом пространстве. Теоретическая база, а именно описание способов перевода ФК, основана на классификации Моны Бейкер для перевода фразеологизмов 1992 года.

Ключевые слова: фразеологизмы-конструкции, переводоведение, приёмы перевода, русский язык, хорватский язык.